

# Zingeving en rouw in de laatste 1000 dagen - een interdisciplinaire Masterclass

## Uitgangspunt

De Richtlijn Zingeving en Spiritualiteit in de palliatieve fase 2.0 van Stichting PZNL.

## Inleiding op het programma

Het bieden van zorg en ondersteuning in de laatste 1000 dagen van het leven confronteert ons met de grenzen van ons bestaan. Eindigheid, verlies, rouw, afscheid, en grote vragen rond zingeving en lijden. Hoe gaan we om met vragen waar geen antwoord op is, en hoe ondersteunen we bij problemen die niet oplosbaar zijn? In de palliatieve zorg zijn hier interdisciplinaire handvatten voor ontwikkeld en wil je daarmee leren werken dan ben je geknipt voor deze verdiepende masterclass. Met inspirerende en deskundige trainers en deels aan de hand van (meegebrachte) casuïstiek zul je je kennis rond zingeving, verlies en rouw verdiepen; reflecteren op je eigen ervaringen; in kleine groepen oefenen in ondersteuning en gespreksvoering; en bespreken hoe dit te vertalen naar interdisciplinaire samenwerking en beleid in organisaties. Deze multidisciplinaire Masterclass wordt aangeboden op HBO+ niveau en accreditatie is aangevraagd voor artsen, verpleegkundigen, verpleegkundig specialisten, physician assistants, psychologen, social workers en geestelijk verzorgers. Sommige onderdelen van deze Masterclass (op de avond van dag 1 en ook gedurende dag 2) worden gedeeltelijk in het Engels gegeven.

## Leerdoelen

Na de masterclass:

1. Heb je de kennis over zingeving en rouw bij patiënten, naasten en bij jezelf verdiept;
2. Ben je meer vertrouwd met je eigen zingevingskaders, kan je daarop reflecteren en heb je besef van de discussie over zingeving en rouw (begrippenkader, ontstaan, voorkomen, uitwerking);
3. Ben je toegerust met (nieuwe) kennis en vaardigheden, zowel talig als niet-talig, t.a.v. de verkenning, begeleiding en rapportage in de dimensie van zingeving en rouw bij patiënten en naasten en het herkennen van de existentiële dimensie;
4. Ben je in staat de aangeboden stof en de verwerking daarvan in de masterclass te vertalen naar je eigen beroepspraktijk en van daaruit ook interdisciplinair;
5. Ben je in staat de aangeboden stof in samenspraak te vertalen naar zorgbeleid in je eigen organisatie (met/naar de directe collega's, andere disciplines en de gehele organisatie);
6. Ben je je bewust van de mogelijkheden om aandacht voor zingeving, verlies en rouw zichtbaar te maken in beleid en organisatie en kan je je collega's en organisatie hierin adviseren en ondersteunen;

## Bronnen (oa)

- IKNL/Pallialine, 'Richtlijn Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve zorg', 2018; (<https://www.pallialine.nl/zingeving-en-spiritualiteit>)
- IKNL/Palliactief, 'Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland', 2017; ([https://palliaweb.nl/getmedia/058330-d9be-4c51-83bf-deb1260ccf7b/Kwaliteitskader\\_web-240620.pdf](https://palliaweb.nl/getmedia/058330-d9be-4c51-83bf-deb1260ccf7b/Kwaliteitskader_web-240620.pdf))
- O2PZ; Onderwijs raamwerk palliatieve zorg 2.0, 2020;

(<https://o2pz.nl/default.aspx>)

## Vorbereiding voor de masterclass

- 1) Lees het kwaliteitskader en de richtlijn.
- 2) Formuleer (leer)vragen waarmee je aan de slag wilt tijdens de Masterclass.
- 3) Beschrijf een recente casus uit je eigen praktijk waarin (een deel van) deze (leer)vragen een rol speelden.
- 4) Neem een voorwerp/lied/gedicht mee waarmee je je eigen zingevingskader aan de groepsgenoten kunt laten zien.
- 5) Formuleer persoonlijke leerdoelen voor de Masterclass.

## Programma dag 1: maandag 9 maart 2026

|             |                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 09:00-10:00 | Inchecken, ontvangst en registratie                                                                                                                                                                                                                                                           |
| 10:00-10:30 | <b>Welkom, Opening, kennismaking, introductie van het programma</b><br><i>Lotte Vonken en Michiel van Agt</i>                                                                                                                                                                                 |
| 10:30-12:00 | <b>Verkenning sociokaart en verbinding eigen zingeving</b><br>Werkvorm: ruimte innemen, in tweetallen meegebrachte symbolen (voorbereidende opdracht 4) bespreken, verzamelen plenair<br><i>Michiel van Agt</i><br><i>Leerdoel 2</i>                                                          |
| 12:00-12:30 | <b>Zingeving, spiritualiteit en Ontwikkeling I</b><br>Richtlijn zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase in Nederland.<br>Werkvorm: interactieve presentatie aan de hand van PowerPoint<br><i>Michiel van Agt en Lotte Vonken</i><br><i>Leerdoel 1, 2, 3</i>                        |
| 12:30-13:30 | Lunch                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| 13:30-15:00 | <b>Spirituele zorg 24/7</b><br><i>Verpleegkundig perspectief</i><br>Werkvorm: informatie aan de hand van PowerPoint,<br><i>Leerdoel 3, 4</i>                                                                                                                                                  |
| 15:00-15:30 | Pauze                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| 15:30-17:00 | <b>Rituelen rondom de dood</b><br>Werkvorm: interactieve presentatie                                                                                                                                                                                                                          |
| 17:00-18:00 | <b>Reflectiegroepen</b><br>Wat neem je van deze eerste dag mee?<br><i>Leerdoel 2, 3, 4</i>                                                                                                                                                                                                    |
| 18:00-19:00 | Diner                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| 19:30-21:00 | <b>Zingeving interdisciplinair (deels Engels)</b><br>Hoe kom je zingeving tegen in je eigen vak, hoe verhoud je je tot andere disciplines?<br>Werkvorm: bewustwording afwisselend in (monodisciplinaire) groepen en plenair<br><i>Carlo Leget &amp; Mai-Britt Guldin</i><br><i>Leerdoel 1</i> |

## Programma dag 2: dinsdag 10 maart 2026

|               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|---------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 08:00 - 08:45 | Ontbijt                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 08:45 - 09:15 | Opening en muziek<br>Leerdoel 2, 3                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| 09:15 - 10:30 | <b>Verlies en rouw als interdisciplinaire toegang tot zingeving (deels Engels)</b><br>Introductie en achtergronden Integratieve Process Model voor verlies en rouw (IPM)<br>Werkvorm: interactieve reflectie aan de hand van PowerPoint<br><i>Mai-Britt Guldin &amp; Carlo Leget</i><br>Leerdoel 3, 4 |
| 10:30 - 11:00 | Pauze                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 11:00 - 12:30 | <b>Werken met het IPM: verlies en rouw herkennen en ondersteunen (deels Engels)</b><br>Werkvorm: interactieve reflectie en werken in multidisciplinaire groepen<br><i>Mai-Britt Guldin &amp; Carlo Leget</i><br>Leerdoel 3, 4, 5                                                                      |
| 12:30 - 13:30 | Lunch                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 13:30 - 15:30 | <b>Verlies en rouw als opening tot existentiële vragen (dood, vrijheid, eenzaamheid, zinloosheid) (deels Engels)</b><br>Individuele oefening over eigen proces en plenaire reflectie & verdieping<br><i>Mai-Britt Guldin &amp; Carlo Leget</i><br>Leerdoel 2                                          |
| 15:30 - 16:30 | Pauze                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 16:30 - 17:00 | <b>Existentiële gespreksvoering met het IPM (deels Engels)</b><br>Oefening in (multidisciplinaire) tweetallen en plenaire reflectie & verdieping<br><i>Mai-Britt Guldin &amp; Carlo Leget</i><br>Leerdoel 3                                                                                           |
| 17:00 - 17:30 | <b>Reflectiegroepen</b><br>Wat neem je van deze 2e dag mee?<br>Leerdoel 4, 5, 6                                                                                                                                                                                                                       |
| 18:00 - 19:00 | Diner                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 19:00 - 21:00 | <b>Sterfelijkheid, verlies en rouw</b><br>Interview, film of documentaire<br><i>Lotte Vonken en Michiel van Agt</i><br>Leerdoel 1, 2                                                                                                                                                                  |

## Programma dag 3: woensdag 11 maart 2026

|               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|---------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 08:00 - 08:45 | Ontbijt                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| 08:45 - 09:15 | Opening, muziek en pas op de plaats                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 09:15 - 10:30 | <b>Innerlijke ruimte en stervenskunst</b><br>Inleiding: het "Ars Moriendi model"<br>Werkvorm: informatie aan de hand van PowerPoint<br><i>Carlo Leget</i><br><i>Leerdoel 1</i>                                                                                                                                                                                                                    |
| 10:30 - 11:00 | Pauze                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 11:00 - 12:30 | <b>Vaardigheidstraining</b><br>Toepassen van Ars Moriendi model<br>Werkvorm: groepen<br><i>Carlo Leget</i><br><i>Leerdoel 3, 4</i>                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 12:30 - 13:30 | Lunch                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 13:30 - 15:30 | <b>Vaardigheidstraining en reflectie</b><br>Toepassen van Ars Moriendi model<br>Werkvorm: groepen en plenaire discussie & verdieping<br><i>Carlo Leget</i><br><i>Leerdoel 3, 4</i>                                                                                                                                                                                                                |
| 15:30 - 16:30 | Pauze                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 16.30 - 18:00 | <b>Scholingsmateriaal/ vormgeving</b><br>Kennismaking met de toepassingsmogelijkheden /<br>vormgevingen die in het land ontwikkeld zijn<br>Werkvorm: interactieve presentatie, met opdrachten<br><i>Beatrijs Hofland, geestelijk verzorger Mijzo, eigenaar van 'Zingeving op de kaart'</i><br><a href="http://www.zingevingopdekaart.nl">www.zingevingopdekaart.nl</a><br><i>Leerdoel 3, 4, 5</i> |
| 18.00 - 19.30 | Diner                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 19:30 - 21:00 | <b>Bezinning</b><br>Geen nagesprek maar optie tot ervaringen of inspiratie delen op prikbord                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |

## Programma dag 4: donderdag 12 maart 2024

- 08:00 - 08:45    Ontbijt
- 08.45 - 09:15    Opening, muziek
- 09:15 - 10:45    **Zingeving, spiritualiteit en Ontwikkeling II**  
Spirituele zorg ontwikkelen binnen je eigen werksetting; Instrumenten voor spirituele zorg, hoe vind ik ze en hoe pas ik ze toe, multidisciplinair in de eigen werksituatie en welke landelijke ontwikkelingen zijn relevant voor de ontwikkeling van interdisciplinaire spirituele zorg.  
*Michiel van Agt en Lotte Vonken*  
*Leerdoel 4, 5, 6*
- 10:45 - 11:00    Pauze
- 11:00 - 12:30    **Diversiteit in de zorg voor zingeving**  
Interactieve reflectie en oefenen met casuïstiek  
*Leerdoel 1, 3, 4*
- 12:30 - 13:30    Lunch
- 13:30 - 14:30    **Zingeving, spiritualiteit en Ontwikkeling III**  
**Presentaties uit de reflectiegroepen**  
Reflectiegroepen brengen hun evaluatie van de Masterclass (verwerken van de stof voor eigen context en verhaal naar huis).  
Werkvorm: Vrije presentatie vanuit reflectiegroepen  
*Michiel van Agt en Lotte Vonken*  
*Leerdoel 1 en 2*
- 14:30 - 15:30    **Evaluatie en afronding**  
*Michiel van Agt en Lotte Vonken*

## Programma terugkomdag september 2026

*Alle leerdoelen: integratie van het geleerde en uitwisselen van leerresultaten.*

- 09:30 - 10:00 Inloop en koffie
- 10:00 - 11:30 **Start programma**  
Praktijkervaringen na cursus voorjaar, uitwisseling aan de hand van:  
- Wat heb je aan de Masterclass gehad?  
- Wat doe je er nu mee? (groepjes van 4)  
Alle cursisten brengen een project(je) dat ze in de voorbije maanden na de eerste dagen in hun eigen werkomgeving hebben ontwikkeld en alle cursisten brengen in hoe hun eigen spiritualiteit en de eventuele ontwikkeling daarin door de masterclass hun dagelijks werk beïnvloedt  
*Michiel van Agt of Lotte Vonken*
- 11:30 - 11:45 Pauze
- 11:45 - 12:45 **Verdieping meest gekozen thema('s) (plenair)**  
(groep A IPM, groep B Diamantmodel)  
*Michiel van Agt of Lotte Vonken*
- 12:45 - 13:45 Lunch
- 13:45 - 15:15 **Casuïstiekbespreking in themagroepen II**  
(groep A Diamantmodel, groep B IPM)  
*Michiel van Agt of Lotte Vonken*
- 15:15 - 15:30 Pauze
- 15:30 - 16:30 **Plenaire terugkoppeling**  
Bespreking casuïstiek en themagroepen  
*Michiel van Agt of Lotte Vonken*
- 16:30 - 17:00 Afronding